

Het heilige

A

FENOMENOLOGISCHE KLASSIEKEN

Rudolf Otto

HET HEILIGE

*Een onderzoek naar de relatie tussen de rationele
en non-rationele kanten van religie*

Vierde druk

UITGEVERIJ ABRAXAS AMSTERDAM

2012

FENOMENOLOGISCHE KLASSIEKEN

DEEL 1

© 2012 Uitgeverij Abraxas, Amsterdam

© 2002 Nederlandse vertaling: Daniël Mok, Amsterdam

Met dank aan de erven Dippel, Van der Leeuw en Noordenbos.

Vertaling: Daniël Mok *et aliter*

Eindredactie: Daniël Mok

Oorspronkelijk verschenen als: *Das Heilige; Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen* bij Trewendt & Garnier, Breslau 1917, daarna bij Verlag Fr. A. Perthes, Gotha en nu bij C. H. Beck'schen Verlagsbuchhandlung te München.

De eerste Nederlandse druk van *Het heilige* verscheen in 1928 bij Seyffardt's boek- en muziekhandel te Amsterdam. Vertaling: dr. Johannes W. Dippel te Aalten m.m.v. prof. dr. Gerardus van der Leeuw te Groningen.

De tweede druk is herzien door dr. Oene Noordenbos en verscheen in 1963 in de *Sterrenserie* van C. de Boer jr. / Paul Brand, Hilversum en bij de Branding N.v., Antwerpen.

De derde druk is geheel herzien door Daniël Mok en verscheen in 2002 in de *Fenomenologische bibliotheek* van drukkerij en uitgeverij De Appelbloesem Pers te Amsterdam.

Deze vierde druk is volledig herzien en vermeerderd met oorspronkelijke bijlagen, een register en een biografische notitie.

Uitgave: Uitgeverij Abraxas, Amsterdam v/h De Appelbloesem Pers.

NUR: 694 Cultuur- en mentaliteitsgeschiedenis, 706 Godsdienstwetenschap,
728 Spiritualiteit en 770 Psychologie

ISBN: 978-90-79133-06-2 Eboek versie 4.3 d.d. 22-08-2012

INHOUD

Biografische notitie		9
Bibliografie		26
Inleidend woord door Gerardus van der Leeuw		31
Een woord van de vertaler		32
Voorwoord van de schrijver		33
1	Rationeel en irrationeel	35
2	Het numineuze	39
3	Het 'creatuurgevoel' (Momenten van het numineuze I)	42
4	Mysterium tremendum (Momenten van het numineuze II)	
	I Wat is nu dat, objectief buiten mij gevoelde, numineuze eigenlijk?	46
	II Het element van het tremendum (het ontzagwekkende)	49
	III Het element van het overmachtige (Majestas)	59
	IV Het element van het geestdriftige (Het energieke of urgente)	67
	V De analyse van het mysterium (Het volstrekt andere)	69
5	Numineuze hymnen (Momenten van het numineuze III)	79
6	Het fascinans (Momenten van het numineuze IV)	92
7	Het ontzagwekkende (Momenten van het numineuze V)	105
8	Overeenkomsten en verwante gevoelens	
	I Contrastharmonie.	108
	II Wet van de gevoelsassociatie	109
	III Schematisering	112
9	Het <i>sanctum</i> als numineuze waarde (Momenten van het numineuze VI)	
	I Het augustum (Het verhevene, het eerbiedwaardige)	117
	II Bedekking, verzoening (Numineuze onwaarde)	120
10	Wat betekent irrationeel? (Non-rationeel, buitenredelijk)	127
11	Uitingen van het numineuze	
	I Directe middelen	131
	II Indirecte middelen	133
	III Uitdrukkingsmiddelen voor het numineuze in de kunst	138
12	Het numineuze in het Oude Testament	147

INHOUD

13	Het numineuze in het Nieuwe Testament	158
14	Het numineuze bij Luther	173
15	De twee ontwikkelingsprocessen van het numineuze	194
16	Het heilige als categorie a-priori – Deel I	197
17	De vroegste religieuze fenomenen – (De ontstaansgeschiedenis)	203
18	De stadia van het ‘ruwe’	221
19	Het heilige als categorie a-priori – Deel II	226
20	De manifestaties van het heilige	234
	Het divinatievermogen (<i>Ahnung/anschauen</i>)	235
21	Divinatie in het vroege christendom	247
22	Divinatie in het huidige christendom	254
23	Het religieuze a-priori en de geschiedenis; samenvatting en conclusie	267
	Nawoord van Rudolf Otto	272
	Toevoegingen uit eerdere drukken van <i>Das Heilige</i>	273
I	BIJLAGEN	275
	Het spontane ontwakken van het numineuze gevoel	
II	(<i>sensus numinis</i>)	277
	Zwijgende eredienst	291
	Richard Flecknoe: <i>Heilig Zwijgen, uit stilte geboren...</i>	296
	Van de uitgever – Recente literatuur	297
	Verklarende woordenlijst	273
	Recente literatuur	298
	Register	297
		305
	Rudolf Otto, <i>een kleine biografie</i>	308
	Rudolf Otto: <i>De genadereligie van India en het christendom</i>	309
	Colofon	311
	<i>Das Wort, der Tat, das Schweigen.</i>	312

1869-1936

Rudolf Otto

Godsdienst is de beleving van het mysterie en het komt tot uiting als het gevoel zich openstelt voor de indrukken van het eeuwige dat verschijnt door de sluier van het tijdelijke.

In 1921 stond de volgende tekst op het bankbiljet van 50 Pfennig:

*Herr Augustin gab in Zeiten der Not
Den Hungernden Kindern Gothas Brot.
Heut füllen Quäker aus fernem Land
Mit edlem Brot der Hungernden Hand.*

LEVEN EN WERK VAN RUDOLF OTTO

INLEIDING

TWEE INVLOEDRIJKE, MONUMENTALE BOEKEN DOMINEERDEN HET INTELLECTUELE EN UNIVERSITAIRE LEVEN IN HET DUITSE INTERBELLUM. In 1917 verscheen Rudolf Otto's *Das Heilige*. Een jaar later Karl Barth's filosofisch getinte commentaar op *De brief aan de Romeinen*. Beide boeken waren een reactie op het seculiere en rationele karakter van de 19^e eeuw en overschreden de grenzen van de gangbare theologie, die zo veel beloofde maar na 1918 niet meer voldeed. Europa's intellectuele fundament was volledig ondermijnd door existentiële ontgoocheling. Beide boeken waren bestsellers. Karl Barth zag in Otto een geestverwant in de strijd tegen het conservatisme.

Vanaf zijn verschijnen geldt *Das Heilige* als een werk van het allerhoogste belang. Het boek maakt Otto in één klap beroemd en de studenten stromen toe. De populariteit en invloed van *Das Heilige* reikt al snel over de landsgrenzen. De Engelse vertaling verschijnt in 1923, een jaar later de Zweedse, dan Spaans (1925), Italiaans (1926) *et cetera*.¹ 'Tot nu toe is het waarschijnlijk het allerbekendste Duitse theologische boek van de 20^e eeuw.'²

Het heilige vestigt definitief zijn reputatie in de internationale academische wereld. Bij Eduard Trewendt's Buchdruckerei in Breslau en later bij Perthes Buchdruckerei in Gotha rolt de ene druk na de andere van de persen. In de academische wereld had het boek echter meer succes in het buitenland.³ De Engelse vertaling, *The Idea of the Holy*, werd buitengewoon goed ontvangen.

---

1 Japans (1927), Nederlands (1928), Frans (1929); Chinees, Hebreeuws (1999), Hongaars (1997), Koreaans (1987), Kroatisch (1983), Perzisch (2001), Pools (1993), Portugees, Roemeens (1996 o.d.t. *Over het numineuze*), Russisch en Slowaaks.

2 Heinz Zahrnt, *Die protestantische Theologie im 20. Jahrhundert*, München 1966⁹, p. 50.

3 Vgl. bv. Jack Boozer, 'Rudolf Otto (1869-1937): Theologe und Religionswissenschaftler' in *Marburger Gelehrte in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*, ed. Ingeborg Schnack, *Historische Kommission für Hessen, Marburg* 1977), p. 368.

INLEIDING

De invloed van *Het heilige* overschaduwde Otto's andere werk. Naast hun intrinsieke belang en eigen betekenis, dragen ze bij tot een beter begrip van *Het heilige*. Zeker, *Het heilige* is de spil, zijn *magnum opus*. Het eerdere werk geeft de richting al aan, het latere is in hoofdzaak een nadere uitwerking van het thema.¹ *Het heilige* kan pas op zijn merites worden geschat in het perspectief van Otto's andere werk; het oeuvre vormt echter geen systematisch geheel. Otto combineert in *Het heilige* filosofie, fenomenologie en theologie met andere domeinen. Deze alomvattende eruditie en zijn inlevingsvermogen vinden hun weerslag in *Het heilige*. Otto erkent een zekere diffusiteit.² Zijn constante is het vasthoudende onderzoek van een aantal kwesties die hem in zijn leven, academische carrière en intellectuele ontwikkeling hebben beziggehouden, zoals de relatie tussen religie, natuurkunde en filosofie. Zijn grondige kennis blijkt uit zijn boek over de *autonomie van religie, haar onafhankelijkheid, onherleidbaarheid en objectieve karakter*.³ Voor Otto ligt de essentie van religie in haar niet-rationele kanten. Deze vormen samen met haar rationele aspecten – om een metafoor van Otto te gebruiken – haar *schering & inslag*.⁴ De rode draad is de blijvende aandacht voor de niet-rationele en rationele elementen *an sich*, én voor de aard van hun relatie en hoe die tot stand komt. Ook is er de vraag naar de validiteit en redelijkheid van afzonderlijke religieuze tradities. Rudolf Otto's zoektocht naar *criteria* voor religieuze waarachtigheid, en zijn voortschrijdende inzichten over de *wisselwerking* tussen de rationele en niet-rationele elementen in de religie is kenmerkend voor zijn gehele oeuvre.

---

1 De essaybundels, *Aufsätze das Numinose betreffend* uit 1923, *Das Gefühl des Überweltlichen (Sensus Numinis)* uit 1931 en *Sünde und Urschuld (SV)* uit 1932, zijn met name een verdere uitwerking en verdieping van een groot aantal thema's uit *Das Heilige*.

2 Bijv.: 'Het verschil tussen godsdienstwetenschappelijke en theologische uitspraken moet bekend zijn, aber ihre geflissentliche Auseinanderhaltung wäre in einer Schrift wie dieser Pedanterie' (*Das Heilige*, ed. 1963, p. 171).

3 *Naturalistische und Religiöse Weltansicht*, Tübingen 1904 (Inaugurale dissertatie).

4 Ontleend aan de *Oepanisjaden* (red.).

LOUIS KARL RUDOLF OTTO WERD OP 25 SEPTEMBER 1869 GEBOREN IN LPEINE. Vader Wilhelm (1809-1882) bezat een maltfabriek. Moeder Karoline (1828-1911) droeg voor het grootste deel de zorg voor de opvoeding van Rudolf, de twaalfde telg uit het gezin van dertien kinderen. ‘In 1882 verhuisde onze familie naar Hildesheim waar mijn vader een tweede fabriek had gebouwd. Tijdens de verhuizing werd hij ziek en stierf na een paar dagen.¹ Negen oudere broers en zussen waren het huis al uit, de anderen vertrokken nu en alleen de jongsten² bleven bij moeder.’³ Het gezin blijft niet onbemiddeld achter. Rudolf gaat naar het *Gymnasium Andreanum*. Hij krijgt bijles in Grieks en Latijn, ondervindt geen moeilijkheden op school en met een zeker gemak maakt hij de opgaven. Het gezin is diep religieus. Otto beschrijft de vroomheid ervan als *gesetzlich*. In 1884 doet hij zijn belijdenis. De weg uit deze kerksheid en kinderlijk confessionalisme naar zijn latere ideeën en activiteiten is nog lang. Otto en zijn vrienden hadden evenwel voldoende openheid van geest om in hun laatste schooljaren religieuze onderwerpen, het darwinisme en andere stromingen te bespreken. Zijn laatste rapport laat zien dat hij een goede maar geen briljante leerling was.⁴ ‘In de kennis van de godsdienst heeft hij zich met de inhoud [...] vertrouwd gemaakt. Daarom krijgt hij de aantekening: *goed*.’ Zelf schrijft hij dat het godsdienstonderwijs in vrijwel alle klassen zo treurig was, dat het onmogelijk een lievelingsvak kon zijn.

---

1 Over de impact hiervan vgl.: D. Capps, *Men, Religion, and Melancholia*; James, Otto, Jung, and Erikson, U.P. Yale 1997, IV ‘A Thrill of Fear’: The Melancholic Sources of *Das Heilige*, p. 89.

2 I.e. Rudolf en zijn broer Max (1873-1939).

3 BRONNEN: Rudolf Otto *Archief* (OA), Universiteitsbibliotheek van Marburg (UBM); J.S. Boozer, *Rudolf Otto*, Marburg 1977, p. 362-82; Reinhard Schinzer, ‘Rudolf Otto: Entwurf einer Biographie’, in Benz, *Rudolf Otto’s Bedeutung für die Religionswissenschaft und die Theologie heute: zur Hundertjahrfeier seines Geburtstags*, 25. Sept. 1969, Leiden, 1971 p. 1-29; en Rudolph Boeke, ‘Rudolf Otto, Leben und Werk’, *Numen* 14 (1967) pp. 130-43. Peter R. Mckenzie, ‘Introduction to the Man’, in Harold W. Turner, *Rudolf Otto: The Idea of the Holy*, H. W. Turner, Aberdeen 1974, p. 3-7.

4 Otto *Archief* (OA) 989.

‘Toch bleef het vak mij dierbaar en waardevol en dat werd sterker door de tegenstand waar ik al vroeg mee te maken kreeg. Als kinderen ageerden we enthousiast en hardnekkig tegen de gedachte van ‘God als zoon’ en de scheppingsverhalen. We spraken over het darwinisme en het ontstaan van leven uit het levenloze. Ik keek verlangend uit naar de tijd dat ik het zelf grondig kon gaan bestuderen.’ Rudolf noemt zijn schooltijd niet zo plezierig als het eigenlijk hoort te zijn.

Na zijn eindexamen in 1888 begint Otto zijn studie aan de *Friedrich-Alexander Universiteit* in Erlangen. Zijn keuze wordt beïnvloed door zijn wens om de universiteit van Göttingen te vermijden omdat hij, opgevoed in de overgeleverde strenge traditie, bang was dat hij daardoor in een te liberale theologische positie zou worden gedwongen. In Erlangen, waar hij uiteindelijk vijf semesters verblijft, hoopte hij de middelen te vinden om de conservatieve orthodoxie te verdedigen waaraan hij zijn hart had verpand. Het eerste jaar moet hij in militaire dienst doorbrengen. De contacten met medestudenten, ook op de legerplaats, de colleges, de discussies waaraan Otto’s theologiedocent dr. Frank ook regelmatig deelnam, noemde hij ‘open en energiek’. Rudolf verlangde ernaar om echt te gaan studeren maar had eigenlijk geen idee hoe hij dat moest aanpakken. Zijn oudere vrienden van wie hij dit wou leren waren naar Göttingen vertrokken.

Wanneer de twintigjarige Rudolf dan eindelijk rond Pasen 1889 met studeren kan beginnen staat hij voor de keus zijn vrienden te volgen naar Göttingen om daar de juiste studiehouding te vinden, of alleen in Erlangen achter te blijven. Zomer 1889 begint hij in Göttingen. Hoewel hij erheen gaat met de intentie zich schrap te zetten tegen de moderne richting, erkent hij: ‘Door de studie die ik gedurende een half jaar in Göttingen volgde, begon niet alleen een nieuw hoofdstuk wat mijn theologische opvattingen betreft, maar ook in mijn leven’.¹

---

¹ ‘Mit diesem Göttinger Semester begann ein neuer Abschnitt meines theologischen Anschauens nicht nur, sondern meines Lebens. Der Begriff der Religionswissenschaft ist in Göttingen geprägt worden.’

Geleidelijk krijgt Otto meer waardering voor vernieuwende inzichten en raakt er wel van overtuigd dat ze gebaseerd zijn op serieuze studie. Hij verlaat zijn oude vertrouwde standpunten echter niet.¹ Otto maakt in die tijd een reis naar Engeland. De vele kleine gemeenschappen leren hem dat er meerdere wegen leiden naar christelijk inzicht.

Op 7 november keert Rudolf Otto terug naar Erlangen voor het wintersemester 1889-1890. Otto raakt onder de indruk van de *Systematische Theologie* van Franz H. R. Frank van de *Erlanger Schule*. Deze probeert recht te doen aan zowel de subjectieve als de objectieve pool van het geloof. Hier ligt de wortel van Otto's nadruk op de niet-rationele en rationele basis van religie. Zijn conservatieve houding tegenover de Schrift aarzelt ten overstaan van Franks vrijzinniger benadering en überhaupt van zijn veel meer subjectieve benadering. Dan ontstaat er een crisis in Otto's theologische ontwikkeling. Hij breekt met zijn eigen conservatisme en met het merendeel van zijn docenten.

Op 23 april 1891 schrijft hij zich opnieuw in te Göttingen en blijft daar studeren tot 1899. In die periode ontstond ook zijn bijzondere band met Theodor Häring. Otto was zowel van Härings persoonlijke kwaliteiten onder de indruk als van zijn academisch werk. Otto wilde zich die kwaliteiten eigen maken: zorgvuldigheid in oordeel, het kunnen invoelen van verschillende gezichtspunten en respect tegenover andersdenkenden. Vijfentwintig jaar later draagt Otto *Das Heilige* aan hem op.

Van 1891 tot 1898 lijkt Otto zich meer en meer te distantiëren van elk eng-geestig confessionalisme en begint zich te interesseren voor kunst, geschiedenis, muziek en bouwkunst, onderwerpen die aanzienlijke invloed zouden uitoefenen op zijn studie van de religie.²

---

1 Gregory D. Alles: *Rudolf Otto; Autobiographical and social essays*, Berlijn 1996, pp. 56.

2 Vgl. Rudolf Otto, *Das Leere in der Baukunst des Islam* en *Das Numinose in buddhistischem Bildwerk*, in *Aufsätze das Numinose betreffend*, Gotha 1923, pp. 108-13, 114-118.

De weerklank van Otto's visie op het numineuze in de kunst is terug te vinden in bv. *Wegen en grenzen* van G. v.d. Leeuw (1932).

In het najaar van 1891 maakt Otto met twee medestudenten een reis naar Griekenland en rond Pasen 1895 onderneemt de 26-jarige Rudolf een reis naar Egypte, Palestina en Athos in het Osmaanse Macedonië. Op 12 maart bereikt hij Caïro waar hij kennis maakt met de Koptische orthodoxie. Otto's eerste ontmoeting met de islam zijn de dansende dervisjen in Caïro. Hij steekt zijn afschuw voor de commerciële kant ervan niet onder stoelen of banken. Het is hem een Gräuel dat er voor deze Andacht betaald moet worden met Bakschisch. Otto's beschrijving van de rituelen is levendig en zorgvuldig. Het is een voorproefje van zijn fenomenologische aanpak die later uit zijn boeken zal blijken. In het licht van die latere aanpak, om theologie als *Gefühlsanalyse* te beoefenen, is Otto's slotopmerking veelzeggend: 'Het is een onbeschrijfelijk schouwspel, angesichts dessen man vor aller Methodik des religiösen Gefühl bange werden kann.' Theoretisch als systematiek van het religieuze gevoel en praktisch in zijn liturgische aanwijzingen, probeert hij later het religieuze gevoel te integreren in de religieuze beleving.¹ Tijdens de gehele reis toont Otto zijn interesse voor alle soorten van religieuze expressie die later zijn weerslag zal krijgen in zijn werk. Uit de vele reisbrieven blijkt zijn gevoeligheid voor en waardering van zijn omgeving, en zijn inlevingsvermogen voor de mensen die hij ontmoet. Altijd is er iets van de *Gegenwärtigkeit* van het heilige voelbaar en is te bespeuren hoe Otto geraakt wordt door deze majestas. Op deze reis ervoer Otto twee afzonderlijke ervaringen van de *grandeur*, verhevenheid en het mysterieuze van het universum. Bij zijn bezoek aan de piramiden in 1895 tekent hij aan: 'Hier is de tijd versteend tot eeuwigheid; dit gevoel drong zich in alle levendigheid aan mij op in het avondlijke zwijgen van het woestijnzand tegenover de ontzaglijke Sfinx van Gizeh en zijn in de oneindigheid starende ogen'. Acht jaar later schrijft hij in *Das Heilige*: 'Dat de bouwmeesters van deze machtige Sfinx van Gizeh, die het gevoel voor het verhevene en de daarmee gepaard gaande numineuze aspecten bijna als mechanische reflex uit de ziel laten opflikkeren, zichzelf ook van dit plechtstatige effect bewust waren en dit ook in gedachten hadden, staat buiten kijf'.

---

1 Cf. A. J. Heschel, *Depth Theology in Cross Currents*, najaar 1960.

Op 25 maart 1895 vertrekt Otto via Port Said en Jaffa naar Palestina. Na aankomst vertrekken ze per ezel voor een driedaagse tocht naar de Dode Zee. Na een bezoek aan het Meer van Galilea en Nazareth vertrekt Otto naar Macedonië.

In 1897 verkrijgt Otto toestemming om twee jaar les te geven als Privatdozent in de *Systematische Theologie*. In 1898 doet Otto examen voor de graad van licentiaat na het voorleggen van een dissertatie met als titel *Geist und Wort nach Luther*. In de zomer is hij doctorandus in de Theologie. De studie wordt nog hetzelfde jaar gepubliceerd als *Die Anschauung vom heiligen Geiste bei Luther*.¹ In 1899 krijgt hij een vaste benoeming in Göttingen.

In dat jaar brengt Otto de jubileumuitgave van Schleiermachers *Over de religie* uit 'in ihrer ursprünglichen Gestalt'.² In 1903 volgt een essay over Schleiermachers herontdekking van de religieuze essentie.³ Dit was al in 1901 voorafgegaan door *Het leven en werk van Jezus*.⁴ Dit werk is stevig verankerd in de traditie van Kants *Religie binnen de grenzen van de zuivere Rede*, en uitgewerkt in het kader van het 19e eeuwse streven meer te weten over het echte leven van de historische Jezus.

Het was door dit boekje, waarin Otto het belang van Jezus niet zoekt in een religieuze verandering maar in zijn ethische appèl, dat hij werd uitgesloten van een volledig professoraat vanwege de Lutherse kerk. Het raakt hem diep en brengt hem in vertwijfeling.

---

1 'Eine historisch-dogmatische Untersuchung', Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1898.

2 F. Schleiermacher, *Über die Religion: Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1899. Bultmann noemt Otto's 'Hinweise völlig irreführend'.

3 Rudolf Otto, *Wie Schleiermacher die Religion wiederentdeckte*, in *Die christliche Welt (CW)* № 17, (1903); Engelse vert.: *How Schleiermacher rediscovered the Sensus Numinis*, in *Religious Essays*, (O.U.P., Londen 1931), pp. 68-77. Cf. ook een wat gewijzigde versie o.d.t. *Der neue Aufbruch des Sensus Numinis bei Schleiermacher*, in *SU*, 1932, pp. 132-139.

4 Rudolf Otto, *Die historisch-kritische Auffassung vom Leben und Wirken Jesu*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1901. Engelse vert.: *The Life and Ministry of Jesus*, Chicago 1908.

In DH⁵ Kap. 21 verwijst Otto ernaar. Later naar *SU VIII* en *RGM*¹, vgl. *Aufsätze* p. 154.

Otto blijft uiteindelijk theoloog en in 1904 wordt hij buitengewoon hoogleraar. Hij zal tot 1914 in Göttingen blijven. Nadat het veto door het Konsistorium in Berlijn was ingetrokken kon hij in 1915 een volledige leerstoel bekleden in Breslau. Geleidelijk treedt hij meer naar voren. In 1907 wordt hem het eredoctoraat in de godgeleerdheid toegekend door de *Justus Liebig-Universität Gießen*. Zijn volgende boek is *Goethe und Darwin, Darwinismus und Religion*.¹ In dit boekje wijst Otto er op dat alle specifieke punten van Darwin's leer in principe al door Kant waren uiteengezet.

In 1911 en 1912 maakt Otto twee reizen. In het voorjaar naar Tenerife en Noord Afrika en in het najaar naar India, China, Japan en Siberië. Deze reis wordt gefinancierd door de Duitse overheid.² Als 'cultureel diplomaat' verliest hij het landsbelang dus niet uit het oog. Het doel van deze reizen is vooral om de karakteristieke trekken van het godsdienstig leven in zijn verscheidenheid en samenhang op aarde ter plaatse te leren kennen.³ Zijn diplomatieke status geeft hem toegang tot de hoogste kringen. Otto was van 1913 tot 1918 afgevaardigde in het Pruisische *Abgeordnetenhaus*. Otto's politieke statements zijn een afspiegeling van het grillige Duitse liberalisme. Vóór de oorlog lag de passie bij cultureel kolonialisme, tijdens de oorlog bij de hervorming van het Pruisische kiesstelsel. Daarna was er de zorg om het welzijn van het verslagen Duitsland.

Otto's interesse voor religieus pluralisme klinkt door in zijn werk. Zijn idealisme en urgent gevoel voor sociale rechtvaardigheid en vrede concreetiseert hij in 1921 met een oproep tot een *Religiöser Menschheitsbund* die alle gelovigen wil omvatten voor een gezamenlijke strijd tegen de euvelen van zijn tijd.⁴ Het brengt hem echter in conflict met Heidegger en Bultmann.

---

1 Vandenhoek & Ruprecht, Göttingen 1909.

2 Vgl. D. Alles 1996, B *Politics and society* §6 *Germany as a cultural colonial power*, p. 102.

3 Otto's fenomenologische beschrijvingen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de godsdienstantropologie. Hij kon niet bevroeden dat hij een van de laatsten zou zijn die nog de mogelijkheid had om onversneden rituelen te aanschouwen.

4 Vgl. Frank Obergethmann, *Rudolf Ottos 'Religiöser Menschheitsbund'* 1998, p. 79-106.

Rudolf Otto formuleert concrete voorstellen voor samenwerking en gezamenlijke standpunten over ethische vraagstukken op 1 augustus 1922 in zijn toespraak 'Ein Bund der guten Willen in der Welt' in Wilhelmschagen tijdens de eerste en tevens laatste algemene vergadering van de RMB.

De RMB was een vernieuwende gedachte die door de barre tijd van het interbellum niet tot echte bloei kon komen. De bond steunde op het internationale netwerk dat hij tijdens zijn reizen had opgebouwd. Rudolf Otto heeft steeds benadrukt dat de Bund niets met religieus syncretisme te maken had. Elke religie heeft zijn eigen dynamiek en eigen volksaad.

De reis van 1911 is voor hem van grote betekenis geweest. Otto beseft de centrale plaats van het heilige in het religieuze bewustzijn. Deze reis wordt beschouwd als de bron van de ideeën die tot rijping zouden komen in *Das Heilige*. Ook zijn latere *West-Östliche Mystik* steunt verregaand op de indrukken die hij in 1911/1912 heeft opgedaan. – Zijn overtuiging van de spilfunctie van het heilige werd gewekt door een ervaring tijdens een synagogedienst in Mogador, nu Essaouria, in Marokko. —

Mogador, zaterdag 27 mei 1911

Het is sabbat. Al in het donkere en onvoorstelbaar smerige voorportaal naar het gebedshuis horen we de zegenwensen, *benschen*, die eentonige mengeling van gebeden en schriftlezing, dat nasale half gezongen, half gesproken geluid dat kerk en moskee hebben overgenomen van de synagoge. Het geluid is aangenaam, en al snel kunnen vaste stembuigingen en ritmes worden onderscheiden die elkaar met regelmatige tussenpozen opvolgen als een *Leitmotiv*. Je oor probeert tevergeefs de woorden te onderscheiden en te begrijpen, maar al snel geef je de moed op. En dan, plotse-ling lost kakofonie op en – de schrik slaat je om het hart – alomspannend, helder en onmiskkenbaar zet het in:

Kadosh, Kadosh, Kadosh Elohim Adonai Zebaoth
Male'u hashamayim wahaarets kebodo!

Heilig, Heilig, Heilig, Here God der Heerscharen, hemel en aarde zijn vol van Uw glorie!

Ik heb het *Sanctus Sanctus Sanctus* van de kardinalen in de Sint-Pieter gehoord, het *Swiat Swiat Swiat* in de kathedraal van het Kremlin en het *Holy Holy Holy* van de patriarch in Jeruzalem. In welke taal dan ook, deze woorden, de hoogstverhevene ooit door menselijke lippen gevormd, raken je in het diepst van je ziel, met een machtige huivering het mysterie van die andere wereld die erin verborgen ligt oproepend en openbarend. Sterker dan waar ook, weerklinken ze hier in deze woestijnplaats in dezelfde taal waarin Jesaja ze ooit als eerste ontving, en gesproken door de lippen van mensen die deze woorden rechtstreeks beërfdten.

Op 12 oktober 1911 begint de 42-jarige Otto aan zijn derde reis die zou duren tot eind juni 1912. Het werd groots aangepakt.¹ Door bemiddeling van het *Preußischen Kultusministerium* in Berlijn ontving hij 13.000 Goldmark, daarvan waren 12.000 bestemd voor de aanschaf van boeken en *Reiseerinnerungen*. Dit laatste bedrag maakte het eerste begin mogelijk voor de nog steeds te bezichtigen *Marburger Religionskundlichen Sammlung*.² Later zou Otto er het illustratiemateriaal voor zijn boeken aan ontlenuen. De verantwoording van de afbeeldingen in zijn latere boeken verpakt hij in een aanbeveling voor de MRS die steevast uitloopt op de mededeling:

Mithilfe am Sammeln und Überlassung oder Vermittlung von religionskundlichen Material aus privaten Besitz wird dankbar entgegengenommen.

Rudolf Otto vertrekt vanuit Triëst en op 2 november arriveert hij in Karatschi, in het Indiase deel van het Britse Rijk. Hij verblijft er een week en komt in contact met moslims, hindoes, sikhs en parsi's. Otto krijgt een *Einblicke* in de lange geschiedenis en cultuur van dit land, vooral in de religieuze en sociale verhoudingen. Vanuit Karatchi gaat hij over de Indus stroomopwaarts naar Lahore. In december 1911 vertrekt hij per trein naar Calcutta. Tijdens een tussenstop leert hij in Benares het hindoeïsme van binnenuit kennen. Daar ervaart hij zijn eerste ontmoeting met Vishnu, in

---

1 Vgl. 'Deutsche Kulturaufgaben im Ausland', *Der ostasiatische Lloyd* 26, N° 23, 7 juni 1912.

2 Landgraf-Philipp-Strasse 4; door Rudolf Bultmann gediskwalificeerd als 'Götzentempel'.

de persoon van een volgeling van Krishna. Zijn inleiding bij de vertaling uit het Sanskriet van *Vishnu-Nārāyana*,¹ noemt hij dan ook: *Eerste ontmoeting met Vishnu*. Het is een religieuze belevenis met een *Vaishnava-gosvāmi* die hem de Indiase toewijding, *bhakti*, als in een flits doet ervaren en zelfs tot een ontmoeting met Vishnu zelf wordt.

Na een maand reist hij per trein door naar Calcutta en maakt een uitstapje naar Orissa. Het volgende station is Rangoon (*Yangon*). Daar maakt hij kennis met het Birmaanse boeddhisme. Vanuit Rangoon verlaat Otto het continent voor de zeereis naar Japan. Aan Insulinde met ‘zijn vulkanen en zijn zo fascinerende koppennellers’ vaart hij voorbij.

Otto’s brieven laten zien dat hij onder de indruk was van de *Theravada* tradities van Burma en Thailand, maar nog meer van het Japanse Zen-boeddhisme. Hij is de eerste Duitse religiewetenschapper die zelf een Zenklooster bezoekt, godsdienstfilosofische gesprekken voert met Zenmeesters en door hen wordt ingewijd in de beoefening van de Zenmeditatie.² Deze persoonlijke ervaring stelt hem later in staat om zo’n meditatie te zien als een manier om het non-rationele wezen van het heilige te ervaren.³ In Japan geeft hij lezingen aan een groep Zen-monniken over de overeenkomsten en verschillen tussen christendom en boeddhisme.

Het Chinese Keizerrijk van de *Qing*-dynastie bestaat niet meer wanneer Otto op 10 mei 1912 voet aan land zet in de havenstad Tsingtao om één van de bronnen van het taoïsme, de *Tai Qing Tempel* aan de voet van de berg Laoshan, te kunnen bezoeken. Deze oeroude ‘heilige’ berg, de geschiedenis gaat terug tot honderden jaren v.c., zou ook de verblijfplaats zijn van ‘bovennatuurlijke Geesten’.

---

1 *Vishnu-Nārāyana; Texte zur indischen Gottesmystik (VN)*; Aus dem Sanskrit übertragen von Rudolf Otto, Verlegt bei E. Diederichs, Jena 1917. In hfdst. 1 schetst hij een beeld van zijn belevnissen in Benares tijdens zijn reis van 1911-1912.

2 E. Benz, Inleiding bij Shizuteru Ueda, *Die Gottesgeburt in der Seele und der Durchbruch zur Gottheit*, Gütersloher Verlagshaus G. Mohn, 1965, p. 16 e.v.

3 Vgl. *Das Gefühl des Überweltlichen (GDÜ)* IX: *Das numinos-irrationale im Buddhismus*, p. 241.

Otto blijft twee maanden in China. Vanuit Peking maakt hij melding van onlusten. In de heuvels bij het Zomerpaleis nabij Peking ervaart hij de botsing tussen oude religie en de nieuwe geest der revolutie. In juni 1912 reist Otto met de trans-Siberische spoorweg via Kasan naar Moskou. Na een uitstapje in Moskou keert hij terug naar Berlijn.

In een klein jaar heeft Otto zich vertrouwd gemaakt met het hindoeïsme in Benares, het Japanse en Birmaanse boeddhisme en het Chinese taoïsme. Zijn artikelen, essays en boeken getuigen van een sterk inlevings- en observatievermogen. Hij werd gefascineerd door hun oorspronkelijkheid en kon in het interbellum nog net uitheemse rudimentaire of nog niet door het Westen beïnvloedde religieuze culturen observeren. In die zin kan hij de zegel van de godsdienstanthropologen worden genoemd. Thuisgekomen schreef hij *Parallelen der Religionsentwicklung*. Het was de aanzet voor zijn latere essay *Parallelen und Konvergenzen in der Religionsgeschichte*.¹

In 1915 tot hoogleraar in Breslau benoemd, vertrekt hij vandaar in 1917 naar Marburg. In deze periode valt zijn grootste openbare werkzaamheid. *Das Heilige* maakt hem wereldberoemd. Studenten stromen naar de colleges. Zijn huis is een centrum van internationale ontmoetingen.

Marburg is een provinciestadje met een universiteit die kan bogen op een rijke godsdienstwetenschappelijke traditie, er wordt veel waarde gehecht aan de veelstemmigheid van de theologische richtingen.² Met de komst van Martin Heidegger, ambitieus, tactisch en met een jezuïtische vooropleiding, verandert de gemoedelijke sfeer. Rudolf Bultmann, vriend en collega in Breslau, kiest in Marburg voor Heidegger.

In 1927 viert de universiteit haar vierhonderdjarig jubileum. Rudolf Otto prijst in zijn *Rede zur 400 jährigen Jubelfeier der Philippina zu Marburg* het 'streven van de vrijgemaakte geest naar onafhankelijke waarheidsvinding'.³

---

1 GDÜ (hfdst. XII); Ned. vert.: *Religieuze overeenstemming*, Abraxas, Amsterdam 2005.

2 Vgl. Ernst Benz, *Rudolf Otto als Theologe und Persönlichkeit*, Leiden 1971, p. 33.

3 R. Otto, *Sinn und Aufgabe moderner Universität*, Marburger Akademische Reden № 45 bij Elwert Universitätsbuchhandlung Marburg, 1927.

De feestrede werd uitgesproken in de protestantse kerk. ‘Men zag Heidegger met een grimmige uitdrukking op zijn gezicht in een merkwaardig jacquet echter de katholieke kerk binnenstappen.’¹

Rudolf Otto en zijn historisch godsdienstonderzoek werd meegesleurd in deze Prinzipienstreit. Hij heeft het onderspit gedolven omdat het hem aan geestelijke en lichamelijke kracht ontbrak. Voor zo’n theologenstrijd heb je stevige ellebogen nodig, een permanente bereidheid om je te verzetten en het vermogen om op een grove kwast een scherpe beitel te zetten. De diplomatieke en hoogsensitieve Otto kwam in de knel.

In 1917, het jaar van de publicatie van *Das Heilige*, is Rudolf Otto hoogleraar *Systematische Theologie met Pflichtprogramm in Godsdienstfilosofie, Dogmatiek en Ethiek* aan de *Marburger Evangelisch-Theologischen Fakultät*. Van 1920 tot 1921 is hij faculteitsvoorzitter. Hij incasseert het getreiter van Rudolf Bultmann en de hypocrisie van Martin Heidegger. Culturele, sociale en politieke vraagstukken worden uit de collegezalen verbannen. In 1929 gaat hij, moegestreden en melancholiek, met vervroegd emeritaat.

In 1923 verschijnt *Aufsätze das Numinose betreffend* en in 1926 *West-Östliche Mystik*. Hij geeft het boek als motto de versregel van de Engelse dichter Rudyard Kipling mee: *East is east, and west is west, – Never the twain will meet. ‘Ist das wahr?’*, knoopt Rudolf Otto er meteen aan vast. Als kenner van zowel christendom als hindoeïsme probeert hij de innerlijke verwantschap tussen Eckhart en Shankara uit te werken.

In 1926 publiceerde Otto in het Weense tijdschrift *Religionspsychologie* zijn artikel *Religiöse Kindheitserfahrungen*.² In *Spontanes Erwachen des Sensus Numinis* heeft Otto een aantal numineuze jeugdervaringen beschreven.³ Later is dit aangevuld met de paragraaf *Ontwikkelingsfasen bij de jeugd en bij schriftloze volken*. Beide essays verschenen als aanvulling op *Het heilige*.

---

1 Hermann Mörchen (student van Heidegger), geciteerd in Rüdiger Safranski, *Heidegger en zijn tijd*, Amsterdam 1995⁵, p. 167.

2 *Veröffentlichungen des Wiener Religionspsychologischen Forschung-Institutes*, N° 1 1926, pp. 99-105.

3 *Aufsätze* 1923, pp. 56-60.

De overeenkomsten en verschillen tussen christendom en hindoeïsme werden verder uitgewerkt in *De genadereligie van India en het christendom*.

In 1932 verkrijgt Otto een Eredocoraat in de Theologie van de Universiteit van Uppsala. In hetzelfde jaar verschijnt *Godheid en godheden van de Arya's* als nadere uitwerking van zijn thema's over de religieuze genese.¹ Ook verschijnen twee essaybundels die de numineuze ervaring verhelderen: *Het gevoel voor het transcendente*, als aanvulling op *Das Heilige*, en het theologische *Zonde en oerschuld*. Otto stelt het begrip *Urschuld* tegenover *iüstitia originalis*. De bundels zijn het gevolg van de gestadig aanwassende bijlagen bij *Het heilige*. Enkele daarvan waren al verschenen in *Aufsätze das Numinose betreffend*.

Otto's laatste grote reis duurt van eind 1927 tot begin 1928 en brengt hem naar Ceylon, India, Palestina, Klein-Azië en de Balkan. Het doel was vooral om de verhouding tussen de theïstische en mystiek-monistische richting in het oosters geloofsleven in levende lijve te ondervinden. Otto leert allerlei vormen van verering kennen. De cultische belevingen en andere religieuze uitingen toetst hij telkens op hun godsdienstig gehalte. Tijdens een driedaags verblijf op het eiland Elephanta bij Bombay beleeft Otto opnieuw een ervaring van het heilige, 'de goddelijke werkelijkheid':

'Langs een prachtige stenen trap beklim je de berg, tot er halverwege aan de rechterkant een grote poort in de vulkanische rots opengaat die je binnenvoert in een van de machtigste vroege Indiase rotstempels. Zwarte uit de rotsen gehouwen zuilen dragen het dak. Je ogen wennen langzaam aan het halfduister. Stilaan ontwaar je de ontzagwekkende, in de muur gebeitelde afbeeldingen van de religieuze sagen van India, tot je de indrukwekkende binnenste ruimte bereikt. Hier rijst een godenbeeld op uit de rots dat ik alleen kan vergelijken met enkele Japanse sculpturen of met de grote Christusgestalten in vroeg-Byzantijnse kerken. Het heeft drie gezichten, slechts tot aan de borst uitgehouwen en drie keer zo groot als een mens. Je moet je neerzetten om de volle indruk te krijgen.

---

1 *Gottheit und Gottheiten der Arier*, Verlag von Alfred Töpelmann, Gießen 1932.

Stil en imposant schouwt het middelste gezicht omlaag, de twee andere zijn en profil. Over het beeld ligt een volmaakte rust en verhevenheid. Shiva wordt hier afgebeeld als de wereldschepper, -hoeder en -vernietiger; tegelijk de redder en zegenende. Nergens anders heb ik de geheimenis van het transcendente grandiozer en volmaakter uitgedrukt gezien dan in deze drie hoofden... Alleen al het zien van deze plek was de reis naar India al meer dan waard. Door de religieuze geest die hier vertoefd heeft kan men in een uur van meditatie meer ervaren dan uit alle boeken.¹

De relatie tussen ethiek en religie is een van de centrale thema's van Otto's latere werk en leven. In vijf artikelen, geschreven tussen 1931 en 1932, probeerde hij recht te doen aan de absolute objectieve waarde die in religie wordt gevonden.² Hij had dit thema willen uitwerken in de Gifford-lectures waarvoor hij in 1933 was uitgenodigd en die hij *De morele wet en de wil van God* had willen noemen. De slopende malaria en zijn immer sluiserende *melancholia* noopten hem de lezingen af te zeggen. De richting waarin zijn denken ging wordt ook duidelijk in zijn boek *Vrijheid en noodzakelijkheid* waaraan hij werkte tot zijn overlijden.³

In april 1933 wordt op grond van het *Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums* Otto's collega en vriend Hermann Jacobsohn ontslagen. Een paar dagen later werpt Jacobsohn zich wanhopig bij het *Südbahnhof* voor een trein. Hij wordt op de *jüdischer Friedhof* in Lüneburg begraven. Otto is totaal van slag. Hij wil de zoon van zijn vriend adopteren maar slaagt daar niet in.

---

1 *Briefe Rudolf Otto's von seiner Fahrt nach Indien und Ägypten*, CW 52 № 24, 1938.

2 *Wert, Würde und Recht en Wertgesetz und Autonomie* in 'Zeitschrift für Theologie und Kirche', 12 (1931); *Das Schuldgefühl und seine Implikationen en Das Gefühl der Verantwortlichkeit* in 'Zeitschrift für Religionspsychologie', 14 (1931); *Pflicht und Neigung* in 'Kant-Studien' 37 (1932). Vgl. Rudolf Otto, *Aufsätze zur Ethik*, hrsg. von J. S. Boozer, C. H. Beck, München 1979, pp. 53 e.v., 127 e.v., 143 e.v. en 175 e.v.

3 Rudolf Otto, *Freiheit und Notwendigkeit; Ein Gespräch mit Nicolai Hartmann über Autonomie und Theonomie der Werte*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1940.

In hetzelfde jaar wordt Martin Heidegger, inmiddels rector van de *Universität Freiburg*, lid van de NSDAP en zijn vrouw rijdt hem dagelijks naar zijn werk. In juni 1933 wordt Heideggers leerling en minnares Hannah Arendt in Berlijn door de Gestapo gearresteerd.

In de herfst begint Otto aan zijn laatste, eenzame tocht naar de spookachtige ruïnes van de burcht Staufenberg bij Marburg. Ten langen leste beklimt hij de vermoeiende trap van de toren. De omstandigheden zijn tragisch en mysterieus.

‘He must have foreseen clearly the inevitable catastrophe that loomed ahead, and caught the sound of Niagara thundering beyond the upper rapids.’²

Vijf maanden later, in de late avond van 6 maart 1937 sterft Rudolf Otto op 67-jarige leeftijd.

Zijn dodenmasker, afgenomen door Reinhard Paffrath, ademt een weidse vrede – een stille verhevenheid. Het graf op *Friedhof Rotenberg* te Marburg, hoog op de heuvel vanwaar men ver uitziet, is passend voor deze gestalte wiens geest boven het aardse uitrees. – In de steen staat gebeiteld:

Heilig, Heilig Heilig, ist der Herr Zabaoth.

Iedereen die Rudolf Otto ontmoette raakte onder de indruk van – ja, meer dan van zijn persoonlijkheid nog, van een eigenaardige macht en mysterie achter hem, of hij een andere wereld toebehoorde. Dat wekte ontzag. Je vóelde het als hij zweeg. Iets van die verheffing die boven hem uitwees, is te bespeuren bij het portret dat K. Doerbecker schilderde.

Het opschrift luidt:

Sine tuo numine – nihil est in homine – nihil est innoxius.²

D. M.

---

5 Dit schrijft zijn vriend en vertaler John Harvey n.a.v. ‘the result of a tragic accident’, p. XI.

2 Rudolph Boeke 1957, p. 71; Zonder uw nūmen, uw knik – is er in de mens niets – is er niets onschadelijk.

†

Rudolf Otto † 1937

'Rudolf Otto ist ein Meister gewesen. Er ist ein Entdecker gewesen.
Anders als durch die Mühsal des bergsteigens gelangt keiner in die Region der Erhabenheit, noch gewinnt sein Auge jenen innerlichen Blick,
der Rudolf Otto ausgezeichnet hat.'

SCHRIFTEN VON RUDOLF OTTO

THEOLOGIE UND RELIGIONSPHILOSOPHIE

Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen. 23.-25. Auflage. 1936. C. H. Beck, München. Kartoniert RM 4.-, in Leinen RM 5.-

„Als vor hundertdreißig Jahren Schleiermacher ‚die Religion‘ und als in unseren Tagen Otto ‚das Heilige‘ aus umstrickenden und niederziehenden Verbindungen herausführte, ging ein Schauer der Erleuchtung und Befreiung durch deutsche evangelische Christen.“ Adolf von Harnack
 „Diese Schrift ist einer der ausgezeichnetsten Beiträge zur Religionsphilosophie als Wertwissenschaft. Nicht der psychische Akt, sondern sein ‚Gegenstand‘, das HEILIGE, wird im Numinosen aufgezeigt.“ Heinrich Rickert, *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*

Das Gefühl des Überweltlichen (Ergänzungsband zu DAS HEILIGE). 5. u. 6., vermehrte Auflage. 1932. C. H. Beck, München. XI, 334 Seiten gr. 8°. Mit 3 Abbildungen. Geheftet RM 6.50, kartoniert RM 7.50, in Leinen RM 9.-

„Eine in sich geschlossene Konzeption von tiefster Eigenart. Hier wird etwas Wesentliches zur Erklärung der Religion mit einem wahren psychologischen Spürsinn aufgedeckt, etwas Wesentliches, das auch in der Gestaltung des christlichen Offenbarungsglaubens seine Spuren hinterlassen hat.“ Prof. H. H. Schaefer, Berlin, in der „Deutschen Literaturzeitung“

Sünde und Urschuld und andere Aufsätze zur Theologie (Ergänzungsband zu DAS HEILIGE). 5. und 6., vermehrte Auflage. 1932. C. H. Beck, München. Geheftet RM 4.50, kartoniert RM 5.50, in Leinen RM 7.-

„Feinsinnige religionspsychologische Interpretationen, eminente religionsgeschichtliche Quellenkenntnisse, liebevolles Eindringen in den Herzschlag der christlichen Frömmigkeit aller Orten und Zeiten, eine edle eigengewachsene Sprachkraft überraschen und erfreuen den Leser in Anregung und Bewunderung.“ Prof. Küberle, Basel, im „Theologischen Literaturblatt“

Reich Gottes und Menschensohn. 1934. C. H. Beck, München. Geheftet RM 9.-, in Leinen RM 12.50

„Das jüngste Buch von Otto verdient es meines Erachtens, so hoch eingeschätzt zu werden, wie das über das Heilige, dem er sein unbestrittenes Ansehen als Religionsgeschichtler verdankt. Hier erweist er sich als ein Meister auf dem Gebiete der N.T.lichen Wissenschaft; ich wage es, diese meine letzte Rezension mit dem Wunsch zu begleiten, daß die reichen Güter, die uns Ottos Gelehrsamkeit und Schauungskraft hier bietet, sich ebenso durchsetzen wie seinerzeit die Thesen über das Heilige.“ Ad. Jülicher in der „Theologischen Literaturzeitung“

West-östliche Mystik. Vergleich und Unterscheidung zur Wesensdeutung. 2., erg. Aufl. 1929. C. H. Beck, München. Geheftet RM 8.-, in Leinen RM 10.50

„Otto will durch einen Vergleich zwischen zwei klassischen Vertretern der Mystik des Westens und des Ostens das Wesen der Mystik bestimmen und im

Einzelnen darlegen, worin die westliche Mystik der östlichen gleicht und worin sich beide voneinander unterscheiden. Als Repräsentanten der westlichen Mystik hat **Otto Meister Eckhart**, als den der östlichen Mystik Sankara, den brahmanischen Reformator und Systematiker, gewählt.“ v. Glasenapp in der „Theologischen Literaturzeitung“

„Das Buch ist das Wertvollste, was uns seit langem über die Mystik dargeboten worden ist. Losgelöst von den geläufigen Schulkategorien faßt es mit sicherem Griff an die Wirklichkeit selber. Die neuen Prägungen sind aus der Sache selbst geschöpft und darum kernhaft. Auch als Indologe habe ich zu sagen: **Otto** hat meiner Ansicht nach bis heute das Einsichtsvollste gesagt, was je hierüber aus theologischer Betrachtung heraus gesagt worden ist. Und dabei ist zu betonen: **Otto** bleibt nirgends beim Psychologischen stehen; seine psychologischen Kategorien weisen über sich selbst hinaus zur Wesenschau; man wird immer wieder an den Abgrund letzter Wirklichkeiten geführt.“ J. W. Hauer in der „Christlichen Welt“

Die Gnadenreligion Indiens und das Christentum, Vergleich und Untersuchung. 1930. C. H. Beck, München. Kartoniert RM 3.20

„Man kann dies kleine Buch Rudolf Ottos eine Fortsetzung und wertvolle Ergänzung seines großen Werkes über ‚West-östliche Mystik‘ nennen. Hier schildert er in kurzen Zügen die Strömung im religiösen Leben Indiens, die eine verblüffende, formale Parallele zum protestantischen Christentum bildet . . . und hebt im zweiten Teil den grundlegenden Unterschied zwischen der Gnadenreligion und dem Christentum ebenso objektiv gerecht wie verständnisvoll heraus. Dieses Buch Ottos ist ein sehr wertvoller Beitrag zur Klärung des Verhältnisses der Hochreligionen Indiens zum Christentum.“ Orientalistische Literaturzeitung

Naturalistische und religiöse Weltansicht. 2. Auflage. 1909. Photomechanischer Neudruck. 1929. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen. RM 6.–

Kantisch-Fries'sche Religionsphilosophie und ihre Anwendung für die Theologie. 1909. Anastatischer Neudruck. 1921. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen. RM 2.70, in Leinen RM 3.50

Fr. Schleiermacher: Über die Religion. In der ursprünglichen Gestalt neu herausgegeben von Rudolf Otto. 5. Auflage. 1927. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. RM 2.60, gebunden RM 3.60

Die Anschauung vom Heiligen Geiste bei Luther. 1898. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. Zur Zeit vergriffen, teilweise aufgenommen in ‚Sünde und Urschuld‘.

RELIGIONSGESCHICHTE

Gottheit und Gottheiten der Arier. 1932. A. Töpelmann, Berlin. RM 4.50, gebunden RM 5.80

Nicht eine „Mythologie der Arier“, nicht eine Aufzählung und Beschreibung der mancherlei Gestalten mythischer Phantasie in „Göttern, Halbgöttern,

Dämonen, Geistern und Gespenstern“ will diese Schrift geben, sondern sie will das Durchbrechen, das Emporstreigen und das Reifwerden der Idee des Göttlichen bei unsern arischen Verwandten in vedischer Vorzeit ausfindig machen. Sie will den geheimen Keim dieser großen Ideenbildung aufsuchen; sie will die Reiz-Ursachen, die ihn zur Entfaltung brachten, verstehen; sie will die Ziele seiner Entwicklung in den Ideen des absoluten, weltüberlegenen EINEN vor Augen stellen, sei es als der eine, persönliche Weltengott als Schöpfer und Herr dieser Welt, sei es als die überpersönliche Gottheit als Hintergrund und Untergrund dieser Welt. Sie will vor allem statt des Zufalls-Geschiebes mythologischer Apperzeptionen die wirkende Kraft einer sich offenbarenden End- und Ganzheits-Idee erkennen, die das geheime Gesetz der Vorstellungs-Entwicklung ist.

Der Sang des Hehr-Erhabenen. Die Bhagavad-Gita, übertragen und erläutert. W. Kohlhammer, Stuttgart 1935. In Leinen gebunden RM 4.50

Schon Wilhelm von Humboldt nannte die Bhagavad-Gita das schönste, ja vielleicht das einzige wahrhaft philosophische Gedicht, das alle uns bekannten Literaturen aufzuweisen haben. Die formvollendete Übersetzung Ottos kommt zur rechten Zeit.

Die Urgestalt der Bhagavad-Gitā. 1934. J. C. B. Mohr, Tübingen. RM 1.50

Die Lehrtraktate der Bhagavad-Gitā. 1935. J. C. B. Mohr, Tübingen. RM 1.50

Die Katha-upanishad, übertragen und erläutert. 1936. A. Töpelmann, Berlin. Etwa RM 3.80

Viṣṇu-Nārāyaṇa. Texte zur indischen Gottesmystik. Aus dem Sanskrit. (Sammlung „Religiöse Stimmen der Völker“). 5. Tausend 1923. Eugen Diederichs Verlag, Jena. RM 2.90, gebunden RM 4.40

Siddhānta des Rāmānuja. Ein Text zur indischen Gottesmystik. Aus dem Sanskrit. 2. Auflage. 1923. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen. RM 3.50

Dīpikā des Nivāsa. Eine indische Heilslehre. Aus dem Sanskrit. 1916. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen. RM 1.50

Yamuna Muni: Der dreifache Erweis von Bewußtsein, Ich und Gott. Aus dem Sanskrit. Mit Leitfaden und Anmerkungen. – Vorläufig erschienen in „Logos“, 1918; Zeitschrift für Religions-Psychologie, 1929; Zeitschrift für Theologie und Kirche, 1929

Rabindranath Tagore's Bekenntnis (mit Isa-upanishad). 1931. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen. RM 2.70

PHILOSOPHIE.

Immanuel Kants Grundlegung zur Metaphysik der Sitten. Mit Leitfaden und Erklärungen neu herausgegeben. 1930. C. H. Beck, München. Kartoniert RM 3.–

„Die sorgfältig durchgeführte und didaktisch ungemein geschickte Bearbeitung dieser Ausgabe wird in hohem Maße dazu beitragen können, das Ver-

ständnis für das ethische Werk Kants zu erleichtern. Das geschmackvolle Bächlein eignet sich ganz vorzüglich zum Gebrauch für philosophische Arbeitsgemeinschaften an Universitäten, an pädagogischen Akademien und in den höheren Schulen.⁴⁴ *Der Philosophische Unterricht*

E. Fr. Apelt: Metaphysik. Neu herausgegeben und neu eingeleitet von Rudolf Otto. Otto Hendel, Berlin W 9. RM 2.50, gebunden RM 3.-

Heinrich Schmid: Vorlesungen über das Wesen der Philosophie. Neu herausgegeben von Rudolf Otto. Otto Hendel, Berlin W 9. Gebunden RM 1.50

Sinn und Aufgabe moderner Universität. Rede zur vierhundertjährigen Jubelfeier der Philippina zu Marburg. 1927. N. G. Elwert, Marburg. RM 1.50

Aufsätze zur Ethik: I. Wert, Würde und Recht; *Zeitschrift für Theologie und Kirche*. 1931. Heft 1. – II. Wertgesetz und Autonomie; ebenda. Heft 2. – III. Das Schuldgefühl und seine Implikationen; *Zeitschrift für Religions- und Theologiegeschichte*. 1931. Heft 1. – IV. Das Verantwortungsgefühl; ebenda. Heft 2. – V. Pflicht und Neigung; *Kantstudien*. 1932

IN VORBEREITUNG:

Sittengesetz und Gotteswille. C. H. Beck, München

GOTTESDIENST

Zur Erneuerung und Ausgestaltung des Gottesdienstes. 1925. Alfred Töpelmann, Berlin. RM 1.50

Das Jahr der Kirche in Lesungen und Gebeten. 1927. C. H. Beck, München. In Leinen RM 5.-

„Das Werk bietet die Möglichkeit, den unerhörten Reichtum der Bibel nach allen Seiten hin für den Gottesdienst fruchtbar zu machen. Der Pfarrer, der dies Buch verwendet, hat keine Not mehr um ein Predigtthema. Wir sollten dieses Buch nicht übersehen, sondern, indem wir es benutzen, uns ein wenig dankbarer dafür erweisen, daß der bedeutende Religionsforscher Rudolf Otto sich so liebevoll auch des Aufbaues unserer sonntäglichen Gottesdienste annimmt.“ *Pfarrerblatt* 1935

Chorgebete für Kirche, Schule und Hausandacht (Rudolf Otto und Gustav Mensching). 2. Auflage. 1928. Alfred Töpelmann, Berlin. Kartonierte RM 1.50

Aus einer Zuschrift an den Verlag: „... die Kinder haben die ‚Chorgebete‘ gern mit mir gesprochen, sowohl im Unterricht, als auch im Gottesdienst. Sie haben gefühlt, daß sie auf diese Weise im Gottesdienst sich besonders betätigen können und haben eine Ahnung davon bekommen, was es heißt, der Gemeinde und damit Gott einen Dienst zu tun. Und die Gemeinde hat die mit dem Pfarrer gemeinsam gesprochenen Gebete, Bibelstellen und Glaubensbekenntnisse der Jugend gerne gehört und an ihnen sichtlich Freude gehabt. Es ist mir auf diesem Wege auch besser gelungen, die Konfirmanden und Präparanden ohne viel Drängen zu einem regelmäßigen Besuch der Gottesdienste anzuhalten...“ *Pfr. Th. Reissingen, Eschenau/Mfr.*

PROF. DR. RUDOLF OTTO

HET HEILIGE

OVER HET IRRATIONEEL IN DE IDEE
VAN HET GODDELIJKE EN DE VER-
HOUDING ERVAN TOT HET RATIONEEL

MET HET DUITSCHE VERFAARD

DOOR J. W. DIPPÉL,
TRAGL. GEGIFT. TE AALTEN,
MET EEN INLEIDING WOODS VAN
PROF. DR. G. v. d. LEEUW,
HOOGLERAAR TE GEEHROGEM.

SEYFFARDT'S BOEK- EN MUZIEKHANDEL
AMSTERDAM 1928

INLEIDEND WOORD

JE KUNT JE AFVRAGEN OF EEN NEDERLANDSE UITGAVE VAN RUDOLF OTTO'S BEROEMDE BOEK *HET HEILIGE* IN ONS LAND NOG WEL NODIG IS. MAAR DE UITGEVER HEEFT ONGETWIJFELD GELIJK ALS HIJ STELT DAT EEN UITGAVE IN ONZE EIGEN TAAL HET BOEK ONDER VEEL MEER EN NOG GEHEEL ANDERE OGEN KAN BRENGEN DAN DIE HET TOT NU TOE LAZEN. HET BEHOORT TOT DIE BOEKEN DIE NOOIT GENOEG KUNNEN WORDEN GELEZEN.

Niet dat er geen bezwaren zijn. Die bezwaren worden, nu *Das Heilige* al een zekere leeftijd begint te krijgen, steeds duidelijker gevoeld. Ze zijn van verschillende aard: methodologisch, psychologisch, theologisch, filosofisch. Maar naarmate ze duidelijker worden, hebben zij de glans van Otto's boek eerder verhoogd dan verduisterd. Ze zijn zonder uitzondering tekortkomingen van deugden. Zoals ook de taal – die wonderlijke, fascinerende taal – soms lijdt aan te grote indrukwekkendheid en al te grote oorspronkelijkheid. Natuurlijk maakt vooral die oorspronkelijkheid van de taal het boek onvertaalbaar. Elk boek van een zekere stand is dat, een aristocraat onder de boeken als dat van Otto is het in bijzondere mate. Maar de vertaler heeft zijn best gedaan om duidelijk te zijn en toch zoveel mogelijk van de kleur van het origineel te behouden.

Otto's boek heeft in de wetenschap zijn plaats gevonden met een invloed die verre uitreikt buiten de grenzen van het eigenlijke vakgebied. Je kunt zelfs wel zeggen dat iedereen, die met kennis van zaken over religieuze verschijnselen schrijft, Otto's gedachten in zich heeft opgenomen en er, ook zonder dat *Das Heilige* uitdrukkelijk wordt geciteerd, rekening mee houdt. Het boek is in korte tijd één van die weinige wetenschappelijke daden gebleken die de vanzelfsprekende vooronderstelling vormen van elk verder onderzoek. Maar niet alleen voor de wetenschap is het boek van Otto hoogst belangrijk. Iedereen die meer helderheid wenst over zijn eigen religieuze leven zal het met stijgende spanning lezen.

Er is een oud sprookje dat in allerlei vormen bij vele volken voorkomt. Het hoofdmotief is dat een meisje of een jongen alleen wordt achtergelaten in een groot kasteel. Van alle kamers krijgt de sprookjesheld de sleutels, van alle op één na. En die éne deur van de verboden kamer trekt zijn eenzame ziel juist geweldig aan. Ten slotte opent hij de kluis van het mysterie. En dan kan hij van allerlei vinden: in het